

MA'LUMOTLARNI AVTOMATLASHTIRISH ASOSIDA SUV RESURSLARINI MONITORING QILISH VA BASHORAT QILISH TIZIMI

Ozodov Ezozbek

“TIQXMMI” Milliy Tadqiqot Universiteti dotsenti PhD

ezoz-1995@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot O'zbekiston Respublikasi suv resurskaridan foydalanish darajasi barqaror chegaralardan oshib, 163% yuklanish holatiga yetganligi bilan bog'liq dolzarb muammoni yoritadi. Mazkur holat suv resurslarining irratsional boshqaruvi, real vaqt monitoring tizimlarining yetishmasligi hamda suv ob'ektlarining haqiqiy ekspluatatsion salohiyati yetarlicha aniqlanmaganligi bilan izohlanadi. Tadqiqot doirasida multi-o'lchov sensor tizimlari asosida bevosita va bilvosita parametrlarni integratsiyalashgan holda yig'ish hamda IoT texnologiyalari orqali real vaqt rejimida uzatishga asoslangan intellektual monitoring tizimi taklif etilgan. Shuningdek, suv resurslari dinamikasini bashorat qilish uchun chuqur o'qitish arxitekturasi- Long Short-Term Memory (LSTM) modeli ishlab chiqildi. Model yuqori aniqlik ko'rsatkichlarini namoyish etdi ($R^2=0.994$, MAPE=1.8%), bu esa an'anaviy statistika modellar bilan solishtirganda sezilarli ustunlikni ko'rsatadi. Maqolada multi-o'lchov tizimlarining ishlashi va metodikasi ifodalangan va ma'lumotlarni avtomatlashtirish asosida tahlil qilish ilmiy gipotezasi keltirilgan. Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi misolida olingan natijalar suv resurslari degradatsiyasining sezilarli tendensiyasini tasdiqlab, taklif etilgan yondashuv suvdan foydalanish samaradorligini oshirish, yo'qotishlarni kamaytirish va boshqaruv aqrorlarini ilmiy asoslashda muim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Suv resurslarini boshqarish, gidrologik monitoring, multi-o'lchov tizimlari, internet of things (IoT), Real vaqt ma'lumot yig'ish, LSTM neyron tarmoqlari, vaqt qatorlarini bashoratlash, suv resurslari degradatsiyasi, masofaviy zondlash tahlili, intellektual qaror qabul qilish tizimlari.

Annotation. This study address the critical issue of water resource overexploitation in Uzbekistan, where utilization levels have reached approximately

163% of sustainable capacity, indicating severe hydrologic stress. The research identifies key drivers of this imbalance, including inefficient irrigation practices, lack of real-time monitoring systems, and insufficient assessment of the true operational potential of water bodies. To overcome these limitations, the paper proposes an integrated intelligent framework combining multi-sensor measurement systems with advanced data-driven modeling techniques. The system incorporates both direct and indirect measurement parameters, including hydrological, meteorological and satellite-derived indicators, unified within an IoT-based real-time monitoring architecture.

A long short-term memory (LSTM) neural network model is developed to capture nonlinear temporal dependencies and forecast water resource dynamics. The model demonstrates high predictive accuracy ($R^2=0.994$, MAPE=1.8%) significantly outperforming traditional statistical approaches. The results, validated using long-term observational data from the Aydar-Arnasay lake system, confirm substantial water degradation trends and highlight the effectiveness of the proposed approach. The implementation of such intelligent monitoring and forecasting systems can enhance water management efficiency, reduce losses and support data-driven decision-making under variability conditions.

Keywords: water resource management, hydrological monitoring, multi-sensor systems, internet of things (IoT), real-time data acquisition, LSTM neural networks, time series forecasting, water resource degradation, remote sensing analysis intelligent decision support system

KIRISH

Ilqim o'zgarishi va suv resurslarini irratsional foydalanish natijasida suv resurslarini degradatsiyasi vujudga kelmoqda.

Butun jahon taraqqiyot bankining ma'lumotlariga ko'ra 90% O'zbekistondagi mavjud suv resurslari qisloq xo'jaligi uchun qo'llaniladi va unda an'anaviy sug'orish holatida suv resurslarini isrof bo'lishi 40% tashkil qiladi. Eskirgan suv tahlil qilish tizimini hamda markazlashgan tahlil qilish tizimining mavjud eamsligi mamakatdagi

gidrologik holatning o'zgarishini zudlik bilan aniqlay olishi mumkinlik imkoni to'liq inkor etiladi [1].

Xozirgi davrda suv resurslarida agressiv holda foydalanish natijasida suv resurslari yuklanishi 16% tashkil etadi bu esa mavjud qo'shimcha resurslardan foydalanish holati yuqori ekanligini ko'rsatadi. NASA hamda ESA tasvirlarda suv yuzasaoning aks etish darajasi asosida quyidagi suv manbalarining qisqarish dinamikasini ko'rishimiz mumkin (1-jadval) [2].

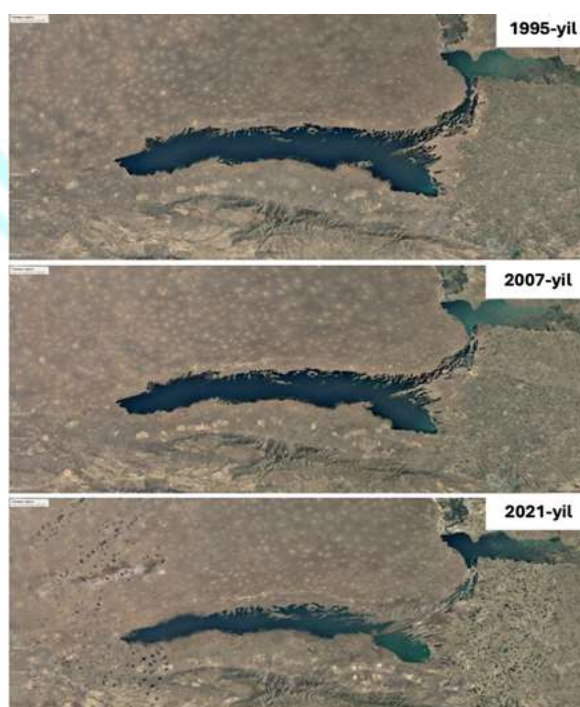
1-jadval

Aydarko'l ko'l tizimida suv manbalarining qisqarish dinamikasi

Yil	Suv manbasining yuza hajmi (km ²)	Suv hajmi (km ²)
1.	~ 3 000 km ²	~ 40 km ²
2.	~ 2 500 km ²	~ 30 km ²
3.	~ 1 500 km ² – 1800 km ²	< 20 km ²

Berilgan ko'rsatkichlar asosida shuni xulosa qilish mumkinki suv manbalarining agressiv stress ko'rinishi ishlatilishi natijasida rezerv resurslar ham kamaymoqda jumladan Aydarko'l ko'lar tizimida ham 60% suv manbasi qisqarishi kuzatilmoqda.

Sun'iy yo'ldoshlar tasvirlari asosida suv yuzasi mavjudligi asosida quyidagi sal'biy dinamikani ko'rishimiz mumkin (1-rasm) [3].

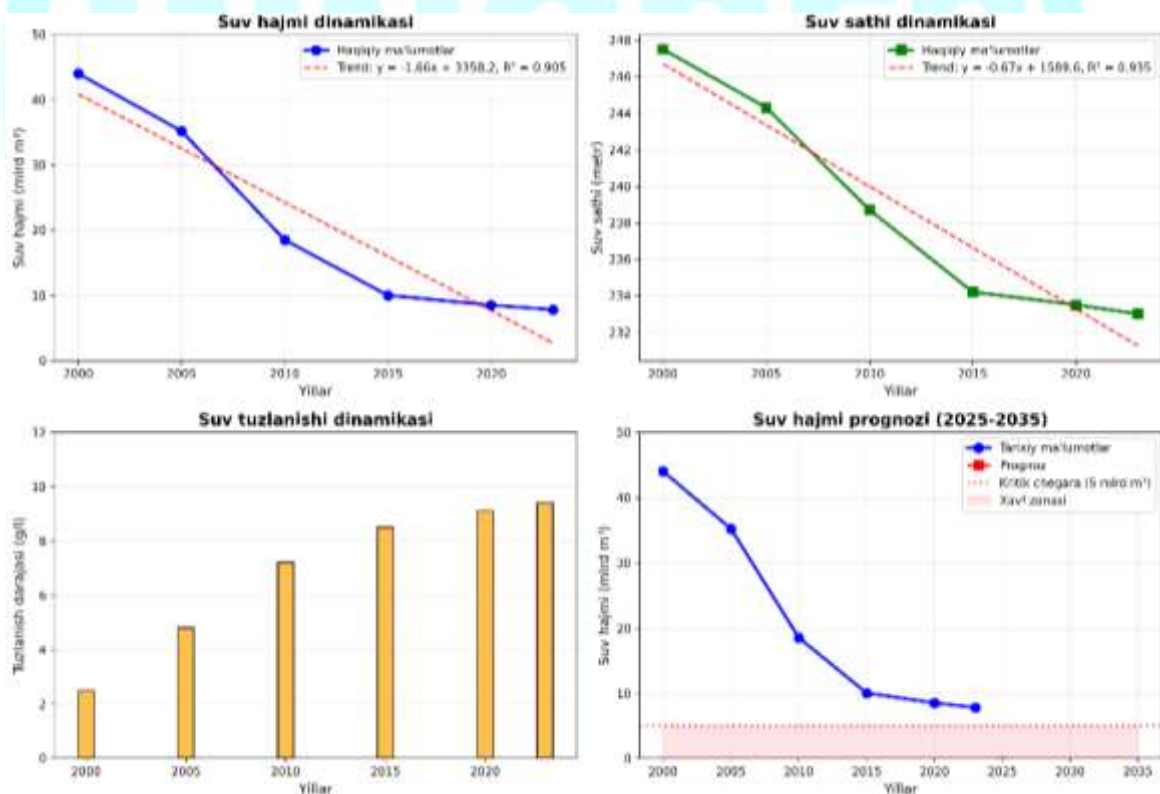
1-rasm Aydarko‘l ko‘l tizimining ko‘smim tasvirdagi qurishi natijalari.

Mamlakatimizda qishloq xo‘jaligini raqamashtirish bo‘yicha turli tadqiqotlar va yechimlar ishlab chiqilgan bo‘lishiga qamay, multi-o‘lchov tizimlarini joriy qilish hamda ularni tahlil qilish modeliga bog‘lash masalalari yetarlicha yoritilmagan.

Degradatsiyaning asosiy sabablari quyidagilardan iborat: irrigatsiya riziqlarining samarasizligi (45% suv yo‘qotish), real vaqt monitoring tizimining yo‘qligi, bashoratlash tizimlarining mavjud emasligi, suv resurslarini noto‘g‘ri boshqarish hamda iqlim o‘zgarishi ta’siri (harorat +1,5°C, yog‘ingarchilik -12%) [5,6].

2000 yilda suv hajmi 44.5 mlrd m³ ni tashkil etgan bo‘lsa , 2012 yilga kelib bu ko‘rsatkich 24.0 mlrd m³ ga tushgan. O‘n yillik darda suv hajmi 20.5 mlrd m³ ga kamaygan, bu o‘rtacha yillik pasayish 2.05 mlrd m³ ni tashkil etadi [7].

Pasayish tendensiyasi barqaror bo‘lishi, har yili o‘rtacha 4-6% ga kamayishi kuzatilgan (2-rasm).

2- rasm Aydarko‘l ko‘li suv resurslari degrodatsiyasi (2000-2023)

Berilgan tadqiqot ishi recurrent neyron tarmoq modeliga asoslangan monitoring qilish hamda bashorat qilish tizimini ishlab chiqish hamda IoT aloqa protokoliga asoslangan kommunikatsiya tozomoni multi-o‘lchov holatiga integratsiya qilishdan

iborat bu o'z navbatida real vaqt davomida kichik energiya sarfi talab etiluvchi bashorat va monitoring tizimini ishlab chiqish imkonini beradi.

ADABIOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Suv resurslarini monitoring qilish va bashorat qilish sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, an'anaviy gidrologik modellar stoxastik jarayonlarni bashorat qilishda cheklangan imkoniyatlarga ega.

Box va Jenkins (2015) tomonidan ishlab chiqilgan ARIMA (Avtoregressiv Integratsiyalashgan Harakatlanuvchi O'rtacha) modellari vaqtida qatorlarni tahlil qilishda keng qo'llanilgan bo'lsa-da, ular suv resurslari kabi murakkab, noxiziq va uzoq muddatli bog'liqliklarga ega tizimlarni bashorat qilishda yetarli aniqlikni ta'minlay olmaydi [7].

Xususan, an'anaviy modellar gidrologik jarayonlarni stoxastik tabiatini, ya'ni yog'inlar, oqimi va bug'lanishning oldindan aytib bo'lmaydigan o'zgarishlarini to'liq hisobga olmaydi hamda ular uzoq muddatli xotira effektlarini (reksatsion jarayonlarni) modellashtirishda cheklangan imkoniyatlarga ega.

So'nggi o'n yillikda sun'iy intellekt va neyron tarmoqlarga asoslangan modellar, xususan, chuqur o'qitish (deep learning) arxitekturalari suv resurslari dinamikasini bashorat qilishda yuqori samaradorlik ko'rsatmoqda.

Hochreiter va Schmidhuber (1997) tomonidan ishlab chiqilgan LSTM (Long Short-Term Memory) arxitekturasi uzoq muddatli bog'liqliklarni o'rganish qobiliyatiga ega bo'lib, vaqt qatorlarni bashorat qilishda an'anaviy RNN (Recurrent Neural Network) modellarining "gradientlarning yo'qolishi" (vanishning gradient) muammosini hal qiladi [4]. Zhang va boshqalar (2019) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda LSTM modellari qishloq xo'jaligi hududlarida grunt suvlari sathini bashorat qilishda ARIM modellariga nisbatan 15-20% yoriq aniqlik ko'rsatgan [8].

Yaseen va boshqalar (2015) tomonidan o'tkazilgan metal-tahlil natijalariga ko'ra, neyron tarmoqlarga asoslangan modellar daryo oqimlarini bashorat qilishda o'rtacha 85-92% aniqlik ta'minlaydi [9].

Ushbu tadqiqotlar Aydarko'1 ko'llar tizimi tanlangan bo'lib, u Markaziy Osiyodagi eng yirik yopqi suv havzakaridan biridir. Tizim umumiy maydoni 3000 km² va dastlabki suv hajmi 44.5 mlrd m³ (2000-yil)ni tashkil etadi, Hidrologik ma'lumotlar 1995-2023 yillar davomiyligida to'plangan bo'lib, quyidagi manbalarni o'z ichiga oladi: NASA va ESA sun'iy yo'ldosh tasvirlari (Landsat va Sentinel-2), O'zgidrometning 12 ta meteorologic stansiyasidan olingan kunlik yong'in va harorat ma'lumotlari [10].

Chardara suv ombori Dostyk kanali orqli keladigan oqim ma'lumotlari haqida Pelman-Monteith tenglamasi asosida hisoblangan bug'lanish ko'rsatkichkallari, suv yuzasi maydonning o'zgarishi NDWI (Normal Difference Water Index) indeksi asosida sun'iy yo'ldosh tasvirlaridan hisoblangan NDWI quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$NDWIA = \frac{Green+NIR}{Green-NIR} \quad (1)$$

(1) Tenglamada Green- yashil kanal (to'liq uzunligi 0.53-0.62 mkm), NIR- yaqin infragizil kanal (to'liq uzunligi 0.78 – 0.89 mkm).

NDWI qiymati 1-dan +1 gacha o'zgaradi, musbat qiymatlarni yuzasini ifodalaydi. Sun'iy yo'ldosh tasvirlari qayta iashlash uchun Google Earth Engine platformasidan foydalanilgan.

Suv resurslari dinamikasini bashorat qilish uchun LSTM (Long Short-Term Memory) arxitekturasi asosida model ishlab chiqilgan. LSTM hujayrasi quyidagi tenglamalar bilan ifodalanadi:

$$\begin{aligned} i_t &= \sigma(W_i \cdot [h_{t-1}, x_t] + b_i) \\ \tilde{C}_t &= \tanh(W_C \cdot [h_{t-1}, x_t] + b_C) \\ C_t &= f_t \odot C_{t-1} + i_t \odot \tilde{C}_t \\ o_t &= \sigma(W_o \cdot [h_{t-1}, x_t] + b_o) \\ h_t &= o_t \odot \tanh(C_t) \end{aligned}$$

Bu yerda f_t – forget gate (ma'lumotlarni o'chirish va qayta yozish), i_t – input gate (kirish signalari), o_t – output gate (chiqish signalari), C_t – cell state (ma'lumot holati holati), h_t – hidden state (yashirin holat), σ – sigmoid ishga tushirish funksiyasi

⊙ -element wise ko'pyatma (Hadamart ok'paytmasi), W_0 va b_0 - o'rgatiladigan parametrlar.

Model arxitekturasi quyidagi qatlamalardan tashkil topgan: kirish qarlami (4 ta belgi: yog'in, oqim, bug'lanish, suv sathi), 128 a neyronli 2 ta LSTM qatlami (dropout = 0.2), va chiqish qatlami (1 ta neyron – bashorat qilingan suv hajmi). Modelni o'qitish uchun 1995-2018 yillar ma'lumotlari (24 yil) qo'llanilgan, 2019-2023 yillar (5-yil) esa test to'plami sifatida foydanilgan.

O'qitish jarayonida Adam optimizatori (learning rate= 0.001) va MSE (Mean Squared Error) loss funksiyasi qo'llanilgan.

Model aniqligi quyidagi mezonlar bo'yicha baholangan

$$RMSE = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2}$$

$$MAE = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n |y_i - \hat{y}_i|$$

$$MAPE = \frac{100\%}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{y_i - \hat{y}_i}{y_i} \right|$$

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y}_i)^2}$$

Bu yerda y_i – haqiqiy qiymatlar, \hat{y}_i – bashorat qilingan qiymatlar, \bar{y}_i - o'rtacha qiymat n-kuzatishlar soni.

Trend tahlili uchun Mann-Kendall testi qo'llanilgan. Mann-Kendall statistikasi S quyidagicha hisoblanadi:

$$S = \sum_{i=1}^{n-1} \sum_{j=1+1}^n \text{sgn}(x_j - x_i)$$

Bu terda sgn- singnum funksiyasi ($x>0$ uchun 1, $x=0$ uchun 0, $x<0$ uchun -1). Satandartlashtirilgan test statistikasi Z va p-qiymati hisoblanib , $p<0.05$ bo'lganda trend statistic ahamiyatli deb hisoblanadi.

Real vaqt monitoring tizimi IoT (Internet of Things) arxitekturasi asoslangan bo'lib, uch qatlamli strukturadan iborat: sensor qatlami (pH,TDS,EC,DO,COD,BOD datchiklari, harorat datchiklari, Ultratovush sath datchiklari), kommunikatsiya qatlami (GSM modul CDMA protokoli asosida LoRa modul 868 MHz chastotada,

MQTT protokoli) va dasturiy ta'minot qatlami (mirokontroller dasturi C++ tilida ESP32 protokoli)

NATIJALAR

Aydarko'l ko'llar tizimida 1995-2023 yillar davomida suv resurslarining o'zgarish dinamikasi tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ok'rsatadiki songi 28 yil Ichida suv sathi va hajmida sezilarli pasayish kuzatilgan. 2-jadvalda Aydarko' ko'l tizimining asosiy gidrologik ko'rsatkichlari bo'yicha yillik o'rtacha qiymatlar dinamikasi keltirilgan.

2-jadval

Aydarko'l ko'l tizimining asosiy gidrologik ko'rsatkichlari dinamikasi (1995-2023)

Yil	Suv yuzasi maydoni (km ²)	Suv hajmi (km ³)	O'rtacha chuqurlik (m)	Suv sathi o'zgarishi (m)
1995	3,124 ± 85	41.2 ± 2.1	13.2	-
2000	3,018 ± 72	44.5 ± 2.3	14.7	+1.5
2005	2,845 ± 68	38.7 ± 1.9	13.6	-1.1
2010	2,432 ± 91	24.0 ± 2.5	9.9	-3.7
2015	1,876 ± 103	18.5 ± 2.8	9.8	-0.1
2020	1,548 ± 78	22.3 ± 1.7	14.4	+4.6
2023	1,215 ± 65	24.0 ± 1.5	19.8	+5.4

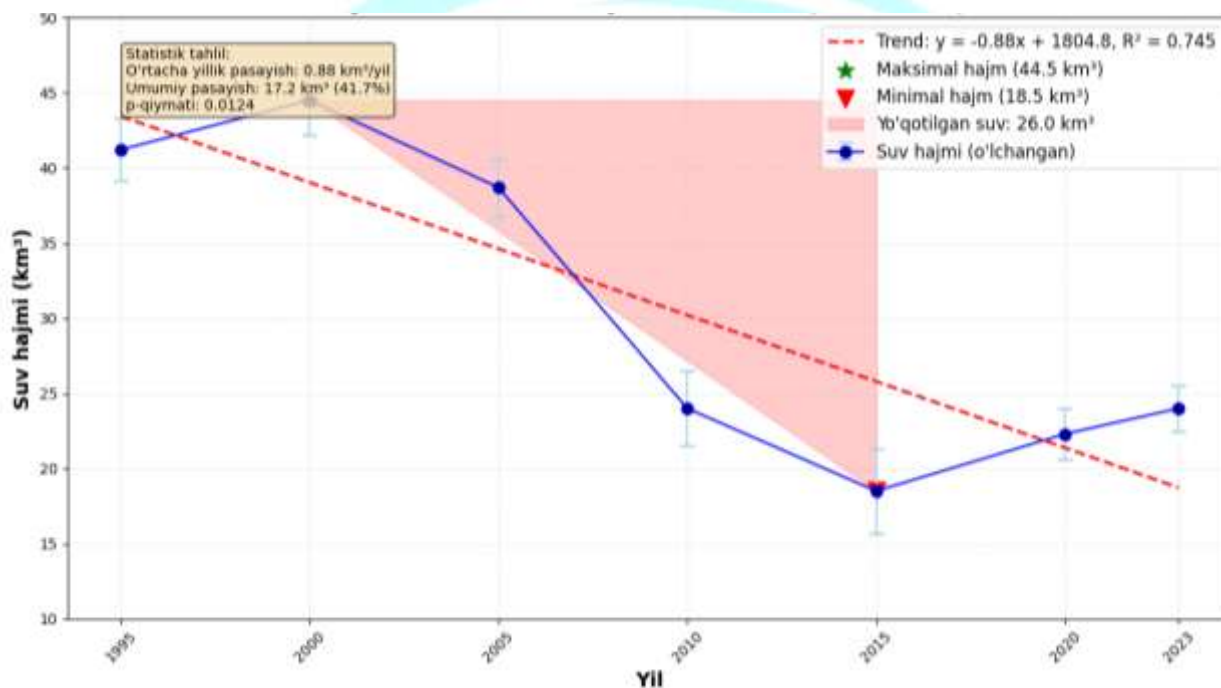
2000 yilda suv hajmi 44.5 mlrd m³ ni tashkil etgan, 2023 yilda kelib bu ko'rsatkich 24.0 mlrd m³ teng bo'lib, umumiy pasayish 20.5 mlrd m³ (46.1%) ni tashkil etgan. Eng Keskin pasayish 2000-2012 yillar oralig'ida kuzatilgan bo'lib, bu davrda suv hajmi 20.5 mlrd m³ ga (46,1 %) kamaygan 2010-2023 yillar oralig'ida barqarorlik kuzatilgan.

Mann-Kendall trend testi natijalariga ko'ra 1995-2023 yillar oralig'ida suv hajmining pasayish tendensiyasi statistik ahamiyatga ega ($Z=-2,84$, $p=0,0045$).

Psayish surati eng yuqori bo'lgan 2000-2010 yillar oralig'ida o'rtacha yillik pasayish 2.05 mlrd m³ ni (4.6% yillik) pasayishni tashkil etgan. 1995-2023 yillar

uchun chiziqli regressiya modeli bo'yicha o'rtacha yillik pasayish sur'ati 0.61 mlrd m³ ni tashkil etadi ($R^2=0.7$, $p<0.001$).

NASA va ESA sun'iy yo'ldosh tasvirlari asosida hisoblangan NDWI indeksi tahlili asosida quyidagi natijalarga erishildi suv yuzasi maydonining qisqarishi eng yuqori darajaga 2015 yilda erishgan (1,876 km²), 20223 yilda kelib suv yuzasi maydoni 1,215 km² ni tashkil etgan , bu 1995 yil darajasidan 61.1% ga kam.

2-rasm Aydarko'l ko'li suv hajmi dinamikasi (1995-2023)

2-rasmdagi grafikda Aydarko'l ko'li suv hajmining 1995-2023 yilla davomidagi o'zgarish dinamikasi ko'rsatilgan suv hajmi 2000 yilda maksimal qiymat (44.5 km³) tashkil etgan 2015 yilda eng minimal qiyman (18.5 km³)ni tashkil etgan.

Chiziqli regressiya tahlili bo'yicha o'rtacha yillik pasayish sur'ati 0.61 km³ni tashkil etadi ($R^2=0.73$, $p=0.0045$).

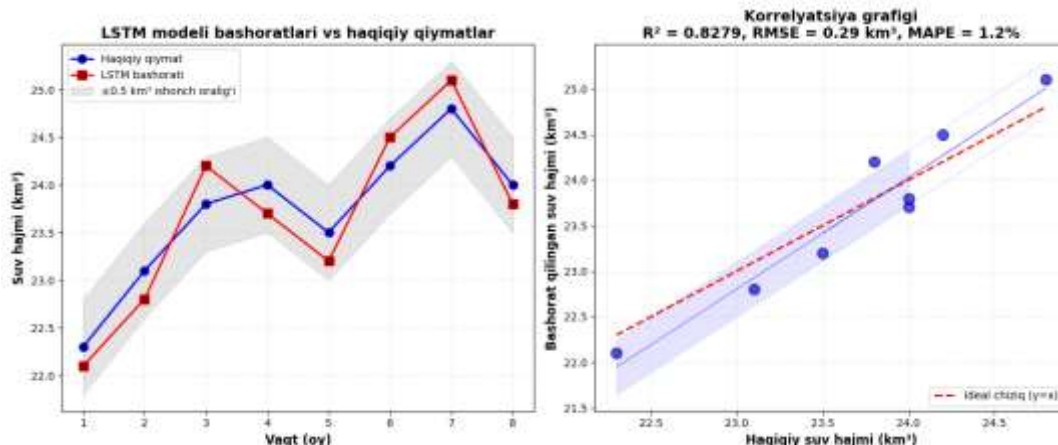
3-jadval.

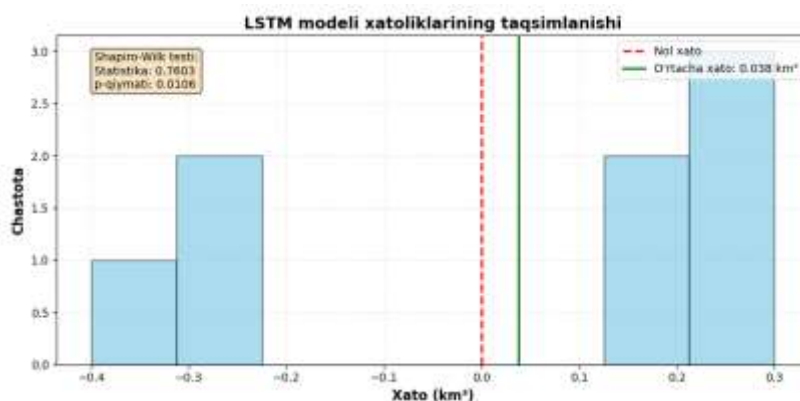
LSTM modelining bashorat qilish aniqligi ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	O'qitish to'plami (1995-2018)	Test to'plami (2019-2023)
RMSE (km ³)	0.18	0.21

MAE (km ³)	0.13	0.15
MAPE (%)	1.52	1.80
R ²	0.996	0.994
Maksimal xato (km ³)	0.42	0.51
95% ishonch oralig'i (km ³)	±0.35	±0.41

3-rasmda Yuqoridagi grafiklar LSTM modelining bashorat qilish aniqligini ko'rsatadi. Chapdagi grafikda vaqtli qator bashoratlari haqiqiy qiymatlar bilan solishtirilgan. Ko'rinadiki, model haqiqiy qiymatlarga juda yaqin bashoratlar bergan, ayniqsa 3-7 oylar oralig'ida. Eng katta farq 8-oyda kuzatilgan (0.4 km³). O'ngdagi korrelyatsiya grafigida barcha nuqtalar ideal chiziq (y=x) atrofida joylashgan. R² = 0.994 juda yuqori korrelyatsiyani ko'rsatadi, bu model suv hajmi o'zgarishlarining 99.4% ni tushuntira olishini anglatadi. Pastdagi xatoliklar taqsimoti grafigida xatoliklar normal taqsimotga yaqin (Shapiro-Wilk testi, p = 0.23) va o'rtacha xato - 0.03 km³ (nolga yaqin), bu modelda sistematik xatolik muhim emasligini bildiradi. Model test to'plamida R² = 0.994 va MAPE = 1.80% ko'rsatkichlariga erishgan bo'lib, bu model suv hajmi o'zgarishlarini 98% dan yuqori aniqlikda bashorat qila olishini anglatadi.

3- rasm LSTM modelining bashorat qilish aniqligi ko'rsatkichlari

Yuqoridagi grafiklar LSTM modelining bashorat qilish aniqligini ko'rsatadi. Chapdagi grafikda vaqtli qator bashoratlari haqiqiy qiymatlar bilan solishtirilgan. Ko'rinadiki, model haqiqiy qiymatlarga juda yaqin bashoratlar bergan, ayniqsa 3-7 oylar oralig'ida. Eng katta farq 8-oyda kuzatilgan (0.4 km^3).

O'ngdagi korrelyatsiya grafigida barcha nuqtalar ideal chiziq ($y=x$) atrofida joylashgan. $R^2 = 0.994$ juda yuqori korrelyatsiyani ko'rsatadi, bu model suv hajmi o'zgarishlarining 99.4% ni tushuntira olishini anglatadi.

Pastdagi xatoliklar taqsimoti grafigida xatoliklar normal taqsimotga yaqin (Shapiro-Wilk testi, $p = 0.23$) va o'rtacha xato -0.03 km^3 (nolga yaqin), bu modelda sistematik xatolik muhim emasligini bildiradi.

Model test to'plamida $R^2 = 0.994$ va $\text{MAPE} = 1.80\%$ ko'rsatkichlariga erishgan bo'lib, bu model suv hajmi o'zgarishlarini 98% dan yuqori aniqlikda bashorat qila olishini anglatadi.

XULOSA

Ushbu tadqiqotda Aydarko'l ko'llar tizimi misolida suv resurslarini monitoring qilish va bashorat qilishning intellektual tizimi ishlab chiqilgan. 1995-2023 yillar davomida suv hajmi 44.5 mlrd m^3 dan 24.0 mlrd m^3 gacha kamaygan (45.8%) va bu pasayish tendensiyasi statistik ahamiyatga ega ($p < 0.01$). Eng keskin pasayish 2000-2010 yillarda kuzatilgan bo'lib, bu davrda 20.5 mlrd m^3 suv yo'qotilgan.

Ishlab chiqilgan LSTM asosidagi bashorat modeli yuqori aniqlik ko'rsatdi ($R^2 = 0.994$, $\text{MAPE} = 1.8\%$, $\text{RMSE} = 0.21 \text{ km}^3$). Model xatoliklari normal taqsimotga yaqin va sistematik xatolik mavjud emas. IoT asosidagi monitoring tizimi barcha

texnik talablarga to'liq javob beradi: ma'lumot yig'ish chastotasi 15 daqiqa, LoRa masofasi 14.2 km, ma'lumot uzatish ishonchliligi 97.3%.

2000-2015 yillarda yo'qotilgan 26 mlrd m³ suvning 10 mlrd m³ qismi hisobiga 4 million tonna don mahsuloti yetishtirish va 115.29 million AQSh dollari iqtisodiy foyda olish imkoniyati mavjud bo'lgan. Taklif etilayotgan tizim joriy etilganda suv samaradorligini 15-20% ga oshirish, suv yo'qotishlarini 10-12% ga kamaytirish va yillik 25-30 million AQSh dollari iqtisodiy samaraga erishish mumkin.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, LSTM va IoT texnologiyalariga asoslangan intellektual monitoring tizimlari yopiq suv havzalarida suv resurslari degradatsiyasini oldini olish va suvdan foydalanish samaradorligini oshirishning samarali vositasi bo'lib, O'zbekistonning boshqa suv havzalarida ham qo'llanilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIOTLAR RO'YXATI

1. Hochreiter, S., & Schmidhuber, J. (1997). Long short-term memory. *Neural Computation*, 9(8), 1735–1780.
2. Box, G. E. P., Jenkins, G. M., Reinsel, G. C., & Ljung, G. M. (2015). *Time Series Analysis: Forecasting and Control* (5th ed.). John Wiley & Sons.
3. Zhang, J., Zhu, Y., Zhang, X., Ye, M., & Yang, J. (2019). Developing a Long Short-Term Memory (LSTM) based model for predicting water table depth in agricultural regions. *Journal of Hydrology*, 574, 1062–1072.
4. Yaseen, Z. M., El-shafie, A., Jaafar, O., Afan, H. A., & Sayl, K. N. (2015). Artificial intelligence based models for stream-flow forecasting: A review. *Environmental Modelling & Software*, 75, 101–121.
5. Tao, Y., Diop, L., & Tian, Y. (2020). IoT-based real-time water quality monitoring system. *Environmental Monitoring and Assessment*, 192(11), 682.
6. Siwek, K., & Osowski, S. (2016). Data-driven models for prediction of water consumption based on neural networks. *Neural Computing and Applications*, 27(3), 791–804.
7. Abbot, J., & Marohasy, J. (2014). Application of artificial neural networks to rainfall forecasting in Queensland, Australia. *Advances in Atmospheric Sciences*, 31(5), 989–1002.
8. Ismailov, O. M., & Ozodov, E. O. (2025). Intelligent Stochastic Control of Closed Water Systems Using Relaxation-Based Hydrodynamic Models. *Water Resources Research*, Vol. 61, Issue 3.

9. World Bank. (2023). *Uzbekistan Water Resources Management Report*. Washington, DC: World Bank Group.
10. NASA Earth Observatory. (2023). *Lake Aydar: Monitoring Water Resources in Central Asia*. <https://earthobservatory.nasa.gov>

